

JURIDISKO, ZINĀTNISKO UN PRAKTISKO ARGUMENTU APKOPOJUMS.

I. PROCEDŪRAS PĀRKĀPUMI UN LABAS LIKUMDOŠANAS PRINCIPA NEIEVĒROŠANA

Likumprojekta virzības process rada nopietnas bažas par to, vai ir ievērotas Latvijas tiesību sistēmā nostiprinātās prasības par atklātu, kvalitatīvu un sabiedrībai pieejamu lēmumu pieņemšanu. Konkrētā likumprojekta izskatīšanas kārtība liecina par būtiskiem labas likumdošanas principa pārkāpumiem vairākos līmeņos: sabiedrības līdzdalības nenodrošināšana un samērīguma izvērtējuma neesamība.

1. Sabiedrības līdzdalības pārkāpums. TAP portālā šī likumprojekta sabiedriskā apspriešana tika oficiāli noteikta līdz 2025. gada 14. oktobrim, taču Ministru kabinets likumprojektu izskatīja jau 13. oktobra ārkārtas sēdē - pirms apspriešanas termiņa beigām¹. Tas nozīmē, ka sabiedrībai, tostarp privātajām izglītības iestādēm, netika nodrošināta reāla iespēja iesniegt viedokļus un ietekmēt lēmuma saturu. Šāda rīcība rada tiesisko nenoteiktību - Satversmes tiesas judikatūrā vairākkārt norādīts, ka valsts iestādes nedrīkst atkāpties no pašu noteiktajām procedūrām, jo tas ir pretrunā Satversmes 1. pantā nostiprinātajam tiesiskās valstiskuma principam.

Šāda rīcība ir pretrunā Valsts pārvaldes iekārtas likuma (VPIL) principiem². Saskaņā ar VPIL 2. pantu, valsts pārvaldei jānodrošina demokrātiska, tiesiska, atklāta un sabiedrībai pieejama pārvalde. Sabiedriskās apspriešanas ignorēšana ir tiešā pretrunā šim mērķim. VPIL 10. pants paredz, ka iestādei jādarbojas sabiedrības interesēs (3. daļa), jānodrošina taisnīga, caurspīdīga un tiesiska procedūra (5. daļa) un jāinformē tās sabiedrības grupas, kuras lēmums skar (7. daļa). Privātās izglītības iestādes ir tieši šāda grupa.

VPIL 11. pants skaidri nosaka, ka VPIL 10. pantā minētie principi ir juridiski saistoši un iestādei tie ir jāievēro. Arī Satversmes tiesa lietā Nr. 2018-11-01³ norāda: "Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdošanas procesam ne vien jāatbilst formālajām prasībām, bet tas jāveicina personu uzticēšanās valstij un tiesībām." "Likumdevējam ir pienākums savlaicīgi un pienācīgi informēt un pēc iespējas iesaistīt sabiedrību un konsultēties ar ieinteresētajām personām." (*sprieduma 20. lpp., 18.1. punkts*)

Tā kā TAP portāls ir Ministru kabineta oficiāli izmantotais tiesību aktu sabiedriskās apspriešanas mehānisms, tā ignorēšana faktiski liedza sabiedrībai iespēju piedalīties, tādējādi sabiedrības līdzdalība šajā likumprojekta virzībā nav nodrošināta ne pēc formas, ne pēc būtības.

2. Samērīguma izvērtējuma trūkums. Likumprojekta anotācijā ir skaidri norādīts, ka samērīguma izvērtējums nav veikts⁴. Tas ir būtisks trūkums, jo samērīguma princips ir viens no tiesiskās valsts

¹ Tiesību aktu projektu publiskais portāls: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/334aa9fb-858e-4f4e-a3e4-91e2b23aa44a

² Valsts pārvaldes iekārtas likums: <https://likumi.lv/doc.php?id=63545>

³ Satversmes tiesa: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/07/2018-11-01_Spriedums.pdf

⁴ Likumprojekta Grozījumi Izglītības likumā anotācija: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/a9d1a4af-25de-4779-9352-a90772fc16a4>

pamatprincipiem un tieši izriet no Satversmes 1. panta⁵, kas nosaka, ka Latvija ir demokrātiska tiesiska valsts.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi⁶⁷, ka likumdevējam, pirms noteikt jaunas prasības vai ierobežojumus, ir jāveic pilnvērtīgs izvērtējums par to, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis, vai tas ir piemērots mērķa sasniegšanai, vai nepastāv mazāk ierobežojoši līdzekļi un vai sabiedrības ieguvums atsver privātpersonai nodarīto kaitējumu. Satversmes tiesa norāda, ka likumdevējam lēmumi ir jābalsta reālā ietekmes izvērtējumā - demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam jāveic sociālās ietekmes izvērtējums, jābalstās pētījumos un jāapsver riski.” (2018. gada ST sprieduma 20. lpp., 18.1. punkts) Bez šāda izvērtējuma nav iespējams saprast, vai likuma mērķis ir skaidrs, vai līdzekļi ir atbilstoši un vai nepastāv mazāk ierobežojoši risinājumi.

Privātajām izglītības iestādēm samērīguma izvērtējuma trūkums ir īpaši būtisks - jebkura jauna prasība tām nozīmē finansiālu, administratīvu un organizatorisku slogu, kas jāsedz no pašu līdzekļiem. Bez samērīguma analīzes nav iespējams noteikt, vai šāds slogs ir taisnīgs, nepieciešams vai sabiedrības interesēm atbilstošs.

Tādējādi samērīguma izvērtējuma neesamība nav tehniska nepilnība, bet būtisks konstitucionāls pārkāpums, kas padara likumprojekta virzību neatbilstošu Satversmes 1. pantam, Satversmes tiesas judikatūrai un VPIL 10. pantā nostiprinātajiem labas pārvaldības principiem.

II. ZINĀTNISKĀ PAMATOJUMA TRŪKUMS - APGALVOJUMS “KLASES LIELUMS = KVALITĀTE” NAV PIERĀDĪJUMOS BALSTĪTS

1. Klases lielumam nav zinātniski pierādītas ietekmes uz sasniegumiem vai kvalitāti

Starptautiskie pētījumi konsekventi rāda, ka klases lielums nav būtisks faktors, kas noteiktu skolēnu mācību sasniegumus. Visaptverošākajā līdz šim veiktajā meta-analīzē (62 pētījumi) secināts, ka klases lieluma ietekme uz sasniegumiem ir praktiski nulle (Opatrný, Havránek, Irsova & Ščasný, *Class Size and Student Achievement: A Modern Meta-Analysis*, 2023)⁸. Šis rezultāts ir vienāds dažādās valstīs, priekšmetos un vecumposmos, un tas nav atkarīgs no izmantotajām pētniecības metodēm. Arī citi starptautiski pārskati, tostarp Jepsen (IZA World of Labor, 2015)⁹ un Hattie (*Visible Learning*, 2009)¹⁰,

⁵ Latvijas Republikas Satversme: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980/>

⁶ Satversmes tiesa: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-05-01_Spriedums.pdf

⁷ Satversmes tiesa: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/07/2018-11-01_Spriedums.pdf

⁸ Opatrný, Matej & Havranek, Tomas & Irsova, Zuzana & Ščasný, Milan, 2023. "*Class Size and Student Achievement: A Modern Meta-Analysis*: https://ideas.repec.org/p/osf/metaar/ekrqs_v1.html

⁹ Class size: does it matter for student achievement? IZA World of Labor 2015: 190 doi: 10.15185/izawol.190 | Christopher Jepsen © | September 2015 | wol.iza.org <https://wol.iza.org/uploads/articles/190/pdfs/class-size-does-it-matter-for-student-achievement.pdf>

¹⁰ Hattie, J. (2008). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203887332>

apliecina to pašu – klases lielums nav uzticams vai konsekvents izglītības kvalitātes rādītājs. Efekta lielums, kas attiecināms uz klases lieluma izmaiņām, ir novērtēts kā ļoti niecīgs.

Tādējādi no pieejamajiem pierādījumiem izriet, ka klases lielumu nevar izmantot par objektīvu kvalitātes kritēriju. Līdz ar to IZM anotācijā paustais pieņēmums, ka noteikts skolēnu skaits klasē pats par sevi garantē augstāku kvalitāti, nav zinātniski pamatots. Tā kā klases lielums nav zinātniski atzīts kvalitātes kritērijs, to nevar tiesiski izmantot kā pamatu normatīvo ierobežojumu noteikšanai. Likumprojekts faktiski balstās pieņēmumā, kas neatbilst pierādījumos balstītas politikas standartiem. Šī argumentācija nevar kalpot par pamatu normatīviem ierobežojumiem, tostarp prasībai privātajām skolām mākslīgi veidot lielas klašu grupas.

2. IZM anotācijā izmantotie avoti nav recenzēti un neatbilst pierādījumos balstītas politikas standartiem

Izglītības un zinātnes ministrijas anotācijā uzskaitītie avoti, ar kuriem tiek pamatota grozījumu nepieciešamība Izglītības likumā, būtiski neatbilst prasībām, kurām jāizpilda pierādījumos balstītas politikas argumentācijai. Neviens no dokumentiem, kas minēti anotācijas sadaļā 1.4., nav recenzēts zinātnisks pētījums, sistemātisks literatūras pārskats vai meta-analīze, lai gan par klases lieluma ietekmi uz mācību sasniegumiem pastāv plaša, starptautiski pārbaudīta un augstas kvalitātes zinātniskā literatūra. Lielākā daļa IZM norādīto avotu ir iekšējie ministrijas ziņojumi, kuru mērķis ir administratīvs - skolu tīkla reorganizācija, infrastruktūras uzturēšana vai administratīvo izmaksu izvērtēšana. Šajos dokumentos nav aprakstīta zinātniska metode, nav datu atlases un analīzes caurskatāmības, nav kauzālās analīzes par klases lieluma ietekmi uz mācību kvalitāti vai skolēnu sasniegumiem. Tāpat nav informācijas par neatkarīgu recenzēšanu, kas ir minimālais kritērijs datu kvalitātei. Šādi ziņojumi nevar tikt uzskatīti par pierādījumiem, bet gan par institucionāliem viedokļiem.

Turklāt anotācijā norādītais OECD ziņojums “Geospatial modelling in support of Latvia’s school network reorganisation initiative” nav pedagoģiska satura pētījums un nesniedz secinājumus par klases lieluma ietekmi uz mācību sasniegumiem. Tas ir tehnisks modelēšanas dokuments, kas analizē skolu tīkla ģeogrāfisko struktūru, nevis mācību kvalitāti, skolēnu rezultātus vai klases lieluma efektivitāti. Šādu avotu izmantošana pedagoģiska rakstura reformu pamatošanā ir metodoloģiski nepamatota.

Ne mazāk būtiski ir tas, ka anotācijā minēti arī salīdzinājumi ar valstīm, kurās klasēs ir 40–50 skolēnu (piemēram, Indija vai Ķīna). Šādi piemēri nav zinātniski izmantojami Latvijas izglītības politikas argumentācijai, jo tie ignorē kardinālas atšķirības sociālajā, ekonomiskajā, kultūras un izglītības sistēmas struktūrā. Kontekstuāli nesalīdzināmu valstu piemēri neatbilst nekādiem starptautiskajiem pierādījumu kvalitātes standartiem un neveido pamatu politikas lēmumiem.

Šie avoti arī neapskata alternatīvas reformas, neveic izmaksu un ieguvumu analīzi un nebalstās uz sistemātisku empīrisku pētījumu kopumu. Tas ir pretrunā pierādījumos balstītas politikas prasībām, kas

paredz balstīties recenzētu pētījumu, starptautisku meta-analīzu un sistemātisku pārskatu rezultātos. No tiem būtu jāmin, piemēram, Sims et al. (2023) metaanalīze, Hattie “Visible Learning”, De Witte & Csillag (IZA World of Labor), kā arī citi starptautiski pētījumi, kas daudz precīzāk un metodoloģiski korekti analizē klases lieluma ietekmi.

Līdz ar to jāsecina, ka IZM anotācijā izmantotie dokumenti neatspoguļo uzticamus, neatkarīgi pārbaudītus un zinātniski derīgus pierādījumus, un tādēļ nav izmantojami kā pamats normatīvo aktu izstrādei. Anotācijas argumentācija šajā daļā neatbilst kvalitatīva ietekmes izvērtējuma kritērijiem, un līdz ar to likumprojekts balstās nevis pierādījumos, bet nepārbaudītos pieņēmumos.

IZM anotācijā norādīto “pētījumu” izvērtējums

Nr.	Avots	Avota tips	Kāpēc neder
1	IZM ziņojums “Par skolu tīkla sakārtošanu” (2019)	Iekšējs politikas dokuments	- Nav recenzēts pētījums. - Nav zinātniskas metodoloģijas. - Administratīvs, nevis pedagoģisks mērķis. - Nesatur empīrisku analīzi par klases lieluma ietekmi uz sasniegumiem.
2	IZM ziņojums “Par vispārējās vidējās izglītības iestāžu tīkla izvērtējumu” (2020)	Iekšējs pārskats	- Neizmanto starptautiski atzītas pētniecības metodes. - Nav recenzēts. - Fokusējas uz skolu tīklu, nevis pedagoģisko kvalitāti. - Klases lieluma ietekme nav analizēta ar kauzālām metodēm (IV, RDD, eksperimenti).
3	IZM ziņojums “Par kvalitatīvas vispārējās izglītības nodrošināšanas priekšnosacījumiem” (2020)	Iekšējs koncepcijas dokuments	- Nav zinātnisks pētījums. - Nav metodoloģijas un datu kvalitātes apraksta. - Balstās vispārīgos secinājumos, nevis empīrisku datu analīzē. - Nevērtē alternatīvas politikas vai izmaksu-ieguvumu attiecību.
4	Nenorādīts ziņojums	Neidentificējams avots	- Nav nosaukuma, autora, datuma, metodoloģijas. - Nav iespējams pārbaudīt vai izmantot. - Nevar izmantot normatīvo aktu pamatošanā.
5	OECD “Geospatial modelling...” (2023)	Starptautisks, bet tehnisks modelēšanas ziņojums	- Analizē skolu tīkla ģeogrāfiju, nevis pedagogu darbu vai klases lieluma efektus. - Nav pedagoģisks pētījums. - Nesatur klases lieluma un sasniegumu kauzālo analīzi. - OECD norāda, ka tas ir tehnisks rīks, nevis politikas efektivitātes novērtējums.
6	ESF pētījums “Privāto izglītības iestāžu ieguldījums...” (2003)	Projekta ziņojums (20 gadus vecs)	- Nav recenzēts žurnāls. - Novecojusi metodoloģija un datu kvalitāte. - Nav saistīts ar klases lieluma ietekmi. - Nav piemērots vispārīnāšanai valsts politikas līmenī.

3. Anotācijas apgalvojums, ka mazās klasēs (<10 skolēni) pieaug uzvedības problēmas, nav zinātniski pamatots

IZM anotācijā izteiktais apgalvojums, ka klasēs ar mazāk nekā desmit skolēniem palielinās uzvedības problēmas, nav balstīts nevienā zinātniski ticamā avotā. Šādu apgalvojumu neapstiprina ne recenzēti pētījumi, ne sistemātiski pārskati, ne OECD starptautiskās aptaujas. Nav identificēts neviens pētījums, kas liecinātu, ka mazāks skolēnu skaits klasē rada vairāk traucējošas uzvedības.

Starptautiski augstvērtīgi pētījumi demonstrē pretējo. Lielākais un metodoloģiski kvalitatīvākais klases lieluma eksperiments - Project STAR ASV - konsekventi parāda, ka mazākās klasēs ir mazāk uzvedības problēmu, skolotāji retāk pārtrauc mācību procesu disciplīnas dēļ, un kopējā klases atmosfēra ir mierīgāka¹¹. Arī Pītera Blačforda divdesmit gadu garie klases dinamikas pētījumi Apvienotajā Karalistē uzrāda skaidru likumsakarību - mazākās klasēs ir mazāk "off-task" uzvedības, vairāk individuālas skolotāja uzmanības un mazāk disciplīnas problēmu¹². Šie secinājumi ir atkārtoti pierādīti dažādos izglītības posmos.

OECD Starptautiskā mācīšanas un mācīšanās aptauja (TALIS) rāda, ka skolotāju izmantotais nodarbību laiks ir cieši saistīts ar klašu lielumu. Pieaugot skolēnu skaitam klasē, skolotāji vidēji pavada mazāku daļu nodarbības laika tiešai mācīšanai un mācībām un relatīvi vairāk laika citiem uzdevumiem, tostarp kārtības uzturēšanai. Šī tendence ir novērojama lielākajā daļā TALIS dalībvalstu.

TALIS 2018 analizē OECD norāda, ka katrs papildu skolēns klasē saistās ar nelielu, bet statistiski nozīmīgu mācību laika samazinājumu, un līdzīga sakarība parādās arī citos TALIS cikla datos¹³¹⁴. OECD darba dokumentā "*Not Enough Hours in the Day: Policies that Shape Teachers' Use of Time*"¹⁵ uzsvērts, ka lielākās klases biežāk pieprasa vairāk skolotāja uzmanības uz disciplīnas un organizatoriskiem jautājumiem, kas savukārt mazina laiku, kas pieejams mācīšanai.

Nemot vērā visus šos argumentus, IZM anotācijā iekļautais apgalvojums par uzvedības pasliktināšanos klasēs ar mazāk nekā 10 skolēniem ir pretrunā ar zinātnes atziņām un nav atrodams nevienā recenzētā avotā. Šādas nepatiesas un metodoloģiski nepamatotas interpretācijas izmantošana likumprojekta pamatojumā rada būtisku problēmu normatīvo aktu izstrādes kvalitātē, pārkāpjot prasību, ka politikas lēmumiem jābalstās objektīvos un pārbaudāmos pierādījumos.

III. UNIVERSĀLIE KVANTITATĪVIE SKOLĒNU SKAITA RĀDĪTĀJI NAV PIEMĒROJAMI PRIVĀTAJĀM SKOLĀM – OECD DATI APLIECINA, KA LATVIJA IR IZŅĒMUMS

¹¹ Krueger, 1999; Word et al., 1990; Mosteller, 1995; Finn & Achilles, 1999: [Experimental Estimates of Education Production Functions on JSTOR](https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2011.04.001)

¹² Blatchford, P., Bassett, P., & Brown, P. (2011). Examining the effect of class size on classroom engagement and teacher - pupil interaction: Differences in relation to pupil prior attainment and primary vs. secondary schools. *Learning and Instruction*, 21(6), 715–730. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2011.04.001>

¹³ OECD (2019), *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*, TALIS, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>.

¹⁴ OECD (2020), *TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valued Professionals*, TALIS, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>.

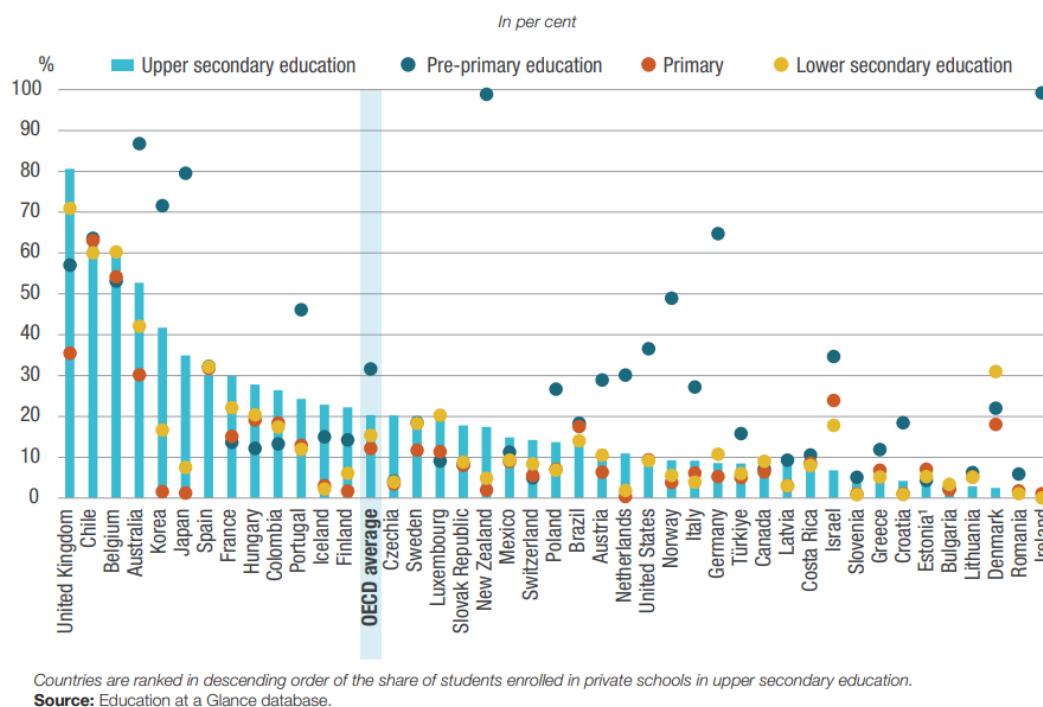
¹⁵ Boeskens, L. and D. Nusche (2021), "Not enough hours in the day: Policies that shape teachers' use of time", *OECD Education Working Papers*, No. 245, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/15990b42-en>.

Šis iebildumu bloks attiecas uz likumprojektā paredzēto klases lieluma rādītāju universālu piemērošanu visiem izglītības iestāžu dibinātājiem, tostarp privātajām skolām. Likumprojekts balstās pieņēmumā, ka privātais sektors Latvijā ir būtiska sistēmas daļa, kas ietekmē kopējo kvalitāti un kam jāpiemēro tādi paši kvantitatīvie kritēriji kā valsts un pašvaldību skolām. OECD dati rāda pretējo.

1. Privātās skolas Latvijā veido tikai 2–3% no nozares - viens no zemākajiem rādītājiem OECD.

Saskaņā ar OECD izdevumu “How do public and private schools differ in OECD countries?” (OECD, 2024)¹⁶ Latvijā privāto skolu īpatsvars ir viens no zemākajiem visā OECD. Kamēr daudzās Eiropas un Ziemeļvalstīs privātais sektors veido 10–60% izglītības sistēmas, Latvijā tas ir tikai aptuveni 2–3%, un tā ietekme uz kopējo sistēmas struktūru ir ļoti neliela. Tas nozīmē, ka Latvijas privātās skolas objektīvi nespēj radīt sistēmisku spiedienu vai destabilizāciju un funkcionē kā maza, droša un pašpietiekama niša. Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka jo mazāka un mazāk aizsargāta sabiedrības grupa, jo rūpīgāk likumdevējam jāveic samērīguma izvērtējums un jāizvēlas mazāk ierobežojoši risinājumi.

Figure 1. Share of students enrolled in private schools, by level of education (2021)

Skolēnu īpatsvars, kas mācās privātajās skolās, pa izglītības līmeņiem (2021)¹⁷

Ņemot vērā šo kontekstu, nav pamatoti privātajām skolām piemērot tādas pašas kvantitatīvos kritērijus kā valsts skolām, kuru uzdevums ir nodrošināt universālu pakalpojumu visā teritorijā. Starptautiskā

¹⁶ OECD (2023), PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption, Chapter 6, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a97db61c-en>

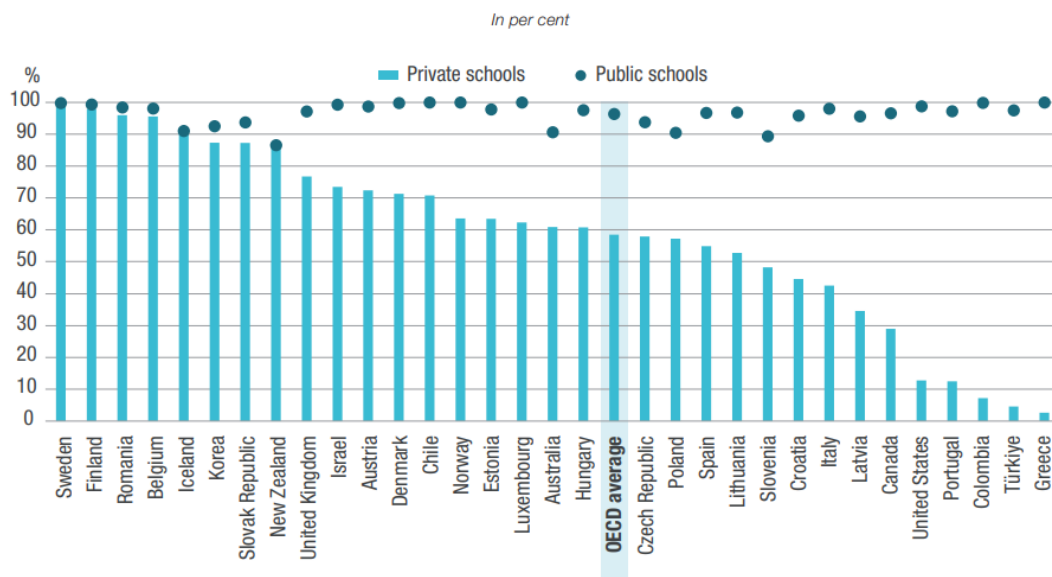
¹⁷ https://cdn.table.media/assets/wp-content/uploads/2024/02/20082859/90348307-en.pdf?utm_source

pieredze parāda pretēju pieeju - valstīs, kur privātais sektors ir daudz lielāks nekā Latvijā, regulējums ir diferencēts un neietver pārmērīgus ierobežojumus. Tas apliecina, ka Latvijā privātās skolas nav sistēmas problēma, un tām noteikt stingrus kvantitatīvus parametru ierobežojumus būtu nesamērīgi un nepamatoti.

2. Latvija privātās skolas finansē vismazāk OECD - jau tagad pastāv strukturāla nevienlīdzība

OECD 2024. gada ziņojuma grafiskie dati uzrāda, ka Latvija ir starp valstīm, kas privātās skolas finansē vismazāk visā OECD. Kamēr daudzās citās valstīs privātās skolas saņem ievērojamu valsts līdzfinansējumu, Latvijā šis finansējums ir ļoti zems. Privātās skolas lielākoties uztur sevi no vecāku maksājumiem, bet valsts atbalsts ir neliels un nepietiekams - OECD to identificē kā vienu no zemākajiem rādītājiem starp dalībvalstīm.

Figure 2. Share of government funding in upper secondary education, by type of school (2020)

Valsts finansējuma īpatsvars vidējā izglītībā, dalījumā pēc skolas veida¹⁸

Šādā situācijā likumprojektā paredzētie papildu ierobežojumi un nosacījumi privātajām skolām būtiski saasina jau esošo nevienlīdzību. Ja privātās skolas jau šobrīd pastāv gandrīz bez valsts līdzfinansējuma, tad jaunie noteikumi tām atņems pat to mazāko valsts atbalstu, kas vēl pastāv. Tas rada reālu ekonomisku risku šo skolu turpmākai pastāvēšanai. OECD dati nesniedz nevienu argumentu, kas atbalstītu šādu politikas virzienu.

Latvija jau šodien būtiski atpaliek no OECD vidējā privātā sektora finansējuma līmeņa, un likumprojekts tikai padziļinās šo strukturālo nevienlīdzību, virzot sistēmu pretējā virzienā nekā valstīs, kur privātās skolas tiek uzlūktas kā izglītības kvalitātes un daudzveidības sastāvdaļa. Ņemot vērā, ka privāto skolu

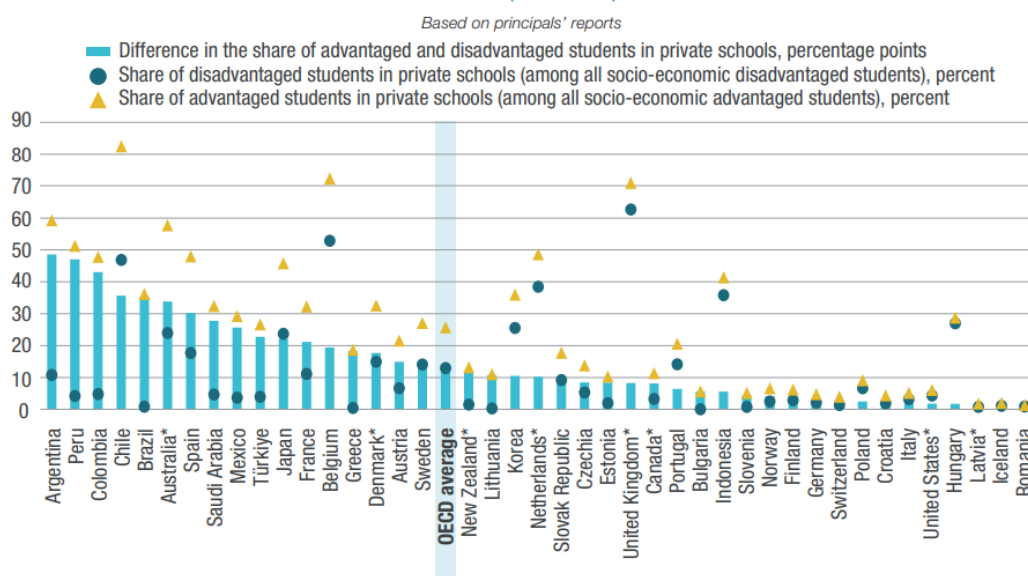
¹⁸ https://cdn.table.media/assets/wp-content/uploads/2024/02/20082859/90348307-en.pdf?utm_source

īpatsvars Latvijā ir ļoti mazs, bet valsts finansējums - viens no zemākajiem OECD, nav iespējams zinātniski vai ekonomiski pamatot papildu ierobežojumus, kas šo sektoru padarītu vēl traušlāku.

3. Privātās skolas Latvijā nav elitāras - to apstiprina PISA 2022 dati

PISA 2022 dati skaidri parāda, ka Latvijas privātajās skolās nav sociālās noslāņošanās, kas raksturīga daļai citu valstu privātā sektora. Analīze liecina, ka privātajās skolās mācās bērni gan no sociāli labvēlīgām, gan vidējām ģimenēm, un skolēnu sociāli ekonomiskais sastāvs būtiski neatšķiras no valsts skolām. Latvija tādējādi neiekļaujas tajā valstu grupā, kur privātās skolas ir elitāras, noslēgtas vai darbojas kā augstāka statusa “filtrs”.

Figure 3. Share of advantaged and disadvantaged 15-year-old students enrolled in private schools (PISA 2022)

Note: A socio-economically disadvantaged (advantaged) student is a student in the bottom (top) quarter of the PISA index of economic, social and cultural status (ESCS) in his or her own country.

Countries are ranked in descending order of the difference in percentage points in the share of advantaged and disadvantaged students enrolled in private schools.

Source: OECD (2023), PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption, <https://doi.org/10.1787/a97db61c-en>.

Privātskolās uzņemto labvēlīgā un nelabvēlīgā situācijā esošo 15 gadus veco skolēnu īpatsvars (PISA 2022)¹⁹

Šis fakts ir īpaši būtisks politikas plānošanā, jo tas apliecina, ka privātās skolas Latvijā neaizsargā tikai turīgākos un neveicina sociālo slāņošanos. Tās ir nelielas, kopienās integrētas, salīdzinoši pieejamas skolas, kas papildina kopējo izglītības piedāvājumu un nodrošina daudzveidību tajā segmentā, kur valsts skolas to nespēj vai nevar piedāvāt. Tādēļ nav objektīva pamata piemērot privātajām skolām ierobežojumus, kas balstās pieņēmumā par elitārisma vai sociālu noslāņotību - šāds pieņēmums neatbilst realitātei un ir pretrunā starptautiski salīdzināmiem datiem.

Nemot vērā, ka privātās skolas Latvijā jau šobrīd ir nelielas, mazāk finansētas un sociāli pieejamas, likumprojektā noteiktie papildu ierobežojumi faktiski palielina nevienlīdzību, nevis to mazina. Ja

¹⁹ https://cdn.table.media/assets/wp-content/uploads/2024/02/20082859/90348307-en.pdf?utm_source

privātais sektors nav elitārs un sociāli noslēgts, bet likumdošana tam uzliek nesamērīgus ierobežojumus, tad rezultāts ir pretējs deklarētajam mērķim - tā vietā, lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas, politika mazina skolu izvēles iespējas un ierobežo alternatīvu pieejamību ģimenēm ar vidējiem ienākumiem.

IV. UNIVERSĀLI KLASES LIELUMI IR PRETRUNĀ IEKĻAUJOŠĀS IZGLĪTĪBAS PRINCIPIEM

1. Latvijā gandrīz katrā klasē ir bērni ar speciālajām izglītības vajadzībām - universāli klases lielumi šo realitāti ignorē. Latvijā iekļaujošā izglītība nozīmē, ka skolēni ar dažādām speciālajām vajadzībām tiek integrēti vispārējās izglītības klasēs. Ministru kabineta oficiālajā informācijā par projektu BAASIK norādīts, ka **ļoti liela daļa Latvijas bērnu ir ar attīstības riska faktoriem**, un valsts šobrīd izstrādā vienotu agrīnās atpazīšanas sistēmu tieši tāpēc, ka problēma ir plaša un sistēmiska²⁰. Tas nozīmē - Latvijā būtiska daļa bērnu jau pirmsskolā un sākumskolā nonāk pie skolotāja ar grūtībām valodas attīstībā, uzmanībā, izpildfunkcijās vai sociāli emocionālajās prasmēs.

Šī realitāte turpinās arī skolas vecumā: gandrīz katrā klasē ir bērni ar diagnosticētām un nediagnosticētām mācīšanās, uzvedības vai emocionālās veselības grūtībām. Ār nav izņēmuma situācija - tā ir Latvijas izglītības sistēmas ikdiena. Šiem skolēniem nepieciešama strukturēta vide, individuāls atbalsts un skolotāja iespēja savlaicīgi sniegt palīdzību. ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti 24. panta 2(c) un 2(d) punkti prasa valstij nodrošināt individuālu pielāgošanu un atbalstu iekļaujošā izglītībā, nevis strukturālu vienotu parametru, kas ierobežo pielāgošanas iespējas.

Lielas klases šos nosacījumus objektīvi nespēj nodrošināt. Tas nav tikai pedagogisks novērojums - tā ir neiropsiholoģiski pierādīta nepieciešamība. Pētījumi rāda, ka bērni ar uzmanības deficītu, valodas attīstības traucējumiem, specifiskām mācīšanās grūtībām vai emocionālās regulācijas problēmām funkcionē būtiski labāk mazās grupās, kur skolotājs var pielāgot tempu un vidi viņu vajadzībām²¹.

Likumprojekta piedāvātie universālie klases lielumi pilnībā ignorē šo realitāti. Universāls skaitlis balstās pieņēmumā, ka visi bērni mācās vienā tempā un vienā struktūrā - taču tas ir pretrunā gan zinātnei, gan Latvijas faktisko vajadzību kartējumiem. Iekļaujošā izglītība pēc būtības nozīmē sistēmas pielāgošanu bērnam, nevis bērna pielāgošanu sistēmai.

2. Universāls klases lielums skolēnu ar speciālām izglītības vajadzībām kontekstā nav zinātniski iespējams. Starptautiskā zinātniskā literatūra ir vienota: nav iespējams noteikt vienotu, universāli piemērojamu klases lielumu skolēniem ar speciālajām izglītības vajadzībām. Universāls klases lielums šiem bērniem neatbilst ne individuālās pielāgošanas principam, ne Satversmes²² 112. pantā garantētajām tiesībām uz pieejamu un kvalitatīvu izglītību. Jaunākais Campbell Collaboration sistemātiskais

²⁰ Konferencē prezentētie materiāli <https://www.mk.gov.lv/lv/jaunums/veseligas-nakotnes-pamats-baasik-inovativs-solis-bernu-attistibas-novertesana>

²¹ https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED629526.pdf?utm_source

²² Latvijas Republikas Satversme. <https://likumi.lv/ta/id/57980>

pārskats²³ (2023) secina, ka optimālais mācību grupas lielums skolēniem ar speciālām izglītības vajadzībām ir atkarīgs no individuālajām vajadzībām, nepieciešamā atbalsta intensitātes, skolotāju sagatavotības, pieejamo speciālistu iesaistes un klases sastāva. Šajā pārskatā uzsvērts, ka vislabākie rezultāti tiek sasniegti mazās mācību grupās, bieži vien tikai 3-6 bērnu apmērā, kur ir iespējama individualizēta pieeja. Latvijas empīriskie dati apliecina to pašu: skolās, kurās ir lielas klases un nepietiekams atbalsta speciālistu skaits, skolotāji nespēj nodrošināt bērniem ar speciālajām vajadzībām nepieciešamo individuālo palīdzību. Šūmanes, Martinsones, Nīmantas, Raščevskas un Umbraško (2019) pētījumā²⁴ uzsvērts, ka Latvijas vispārējās izglītības skolās skolēni ar speciālajām vajadzībām “ne vienmēr saņem nepieciešamo atbalstu”, jo lielo klašu apstākļos pedagogi spiesti vieni paši veikt individualizācijas darbu, sagatavot materiālus un risināt uzvedības grūtības, kamēr atbalsta personāla pieejamība ir nepietiekama. Pētījuma rezultāti skaidri norāda, ka šādā situācijā efektīvs darbs ar skolēniem ar speciālām vajadzībām ir iespējams tikai tad, ja tiek nodrošināta mazāka mācību grupa un cieša sadarbība ar speciālistiem.

Tieši šī iemesla dēļ daudzi vecāki Latvijā ir izvēlējušies bērniem ar speciālām izglītības vajadzībām privātās skolas: mazākas klases un individuālāks atbalsts, ko valsts sektorā lielo klašu dēļ nav bijis iespējams nodrošināt. Privātās skolas praksē pilda iekļaujošās izglītības funkciju, ko valsts sistēma objektīvi nespēj izpildīt strukturālu ierobežojumu dēļ. Tā ir realitāte, ko apliecina gan skolu pieredze, gan bērnu attīstības speciālisti.

Likumprojektā iecerētais universālais klases lielums šo funkciju praktiski iznīcina. Tas nozīmē, ka privātās skolas vairs nevarēs nodrošināt mazās klases bērniem, kuri tieši šī iemesla dēļ tur nonāca. Tā rezultātā ievērojama daļa skolēnu ar speciālām vajadzībām Privātās skolās zaudēs līdzšinējās izglītības iespējas. Šie bērni tiks spiesti pāriet uz speciālajām skolām vai programmām, jo vispārējās izglītības sistēma viņus vairs nevarēs uzņemt lielo klašu dēļ. Tas nozīmē faktisku piespiedu segregāciju, kas:

- ierobežo bērnu tiesības uz iekļaujošu izglītību,
- ir pretrunā ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām²⁵, kas nosaka, ka bērniem jānodrošina izglītība kopā ar vienaudžiem un ar individuāli nepieciešamo atbalstu,

²³ Bondebjerg, A., Dalgaard, N. T., Filges, T., & Viinholt, B. C. A. (2023). *The effects of small class sizes on students' academic achievement, socio-emotional development and well-being in special education: A systematic review* (ED629526). Campbell Collaboration.: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED629526.pdf?utm_source

²⁴ Šūmane, I., Martinsons, B., Nīmanis, D., Raščevska, M., & Umbraško, S. (2019). *Support Team for Children with Special Needs in Latvian Schools*. Innovations, Technologies and Research in Education, 32, 454–463.: https://www.apgads.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/ATEE-2019-ITRE/itre-2019_32_Sumane.pdf

²⁵ United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Available at: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1630>

- neatbilst UNESCO iekļaujošās izglītības vadlīnijām²⁶, kas prasa elastīgu, pielāgojamu mācību vidi un neparedz vienotus, visiem skolēniem obligātus strukturālus parametrus, piemēram, universālu klases lielumu.
- turklāt ir pretrunā valsts pašas atzītajai nepieciešamībai agrīni identificēt attīstības riskus (BAASIK), nevis tos ignorēt.

Regulējums faktiski samazina pieejamību vispārējai izglītībai bērniem ar speciālām izglītības vajadzībām, tādējādi ierobežojot viņu tiesības, neizpildot samērīguma pārbaudi un neatbilstot ANO Konvencijas prasībām. Tādējādi universāla klases lieluma noteikšana nav tikai pretrunā zinātnei - tā tieši apdraud bērnu ar speciālām izglītības vajadzībām tiesības uz kvalitatīvu izglītību, liedzot viņiem līdzšinējo pieejamību mazajās privātajās skolās. Praksē tas nozīmē, ka likumprojekts padara iekļaujošo izglītību šiem bērniem neiespējamu, un tā vietā ievieš sistēmu, kas virza viņus ārpus vispārējās izglītības un ierobežo pamattiesības.

V. PRIVĀTO SKOLU VECĀKU, KURU BĒRNIEM IR NEIRĀLĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI APTAUJAS ANALĪZE: EMPĪRISKI DATI, KAS APSTIPRINA ZINĀTNISKOS UN POLITIKAS ARGUMENTUS

Šī aptauja (n = 157, 2025. g. novembris) ir pirmā plašākā datu kopa Latvijā, kas sistemātiski atspoguļo privāto skolu skolēnu vecāku pieredzi attiecībā uz klases lieluma ietekmi uz mācību kvalitāti, emocionālo labsajūtu, uzvedību un individualizāciju. Aptaujāti tika vecāki, kuru bērniem ir neirālās attīstības traucējumi (autisms, udhs, mācību traucējumi utt). Aptaujas rezultāti kalpo kā uzskatāms empīrisks pamats, kas apstiprina starptautiskajā literatūrā dokumentētās atziņas, kā arī vecāku faktisko pieredzi Latvijas privātajās skolās.

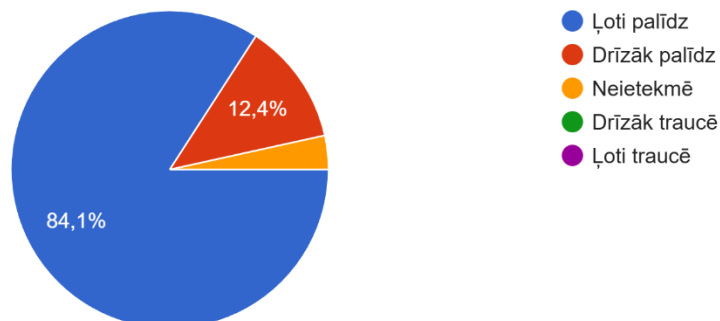
1. Mazās klasēs būtiski uzlabojas mācību process

Uz jautājumu, vai mazāka klase palīdz bērna mācīšanās procesam, 96,5% vecāku norāda, ka tā palīdz - 84,1% uzskata, ka "ļoti palīdz", 12,4% - "drīzāk palīdz". Šis rezultāts ir tik vienojošs, ka faktiski neatstāj interpretācijas iespējas.

²⁶ UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education – All means all*. Paris: UNESCO. <https://doi.org/10.54676/JJNK6989>

Vai Jūs novērojat, ka mazāka klase Jūsu bērnam palīdz vai traucē mācīties?

145 atbildes

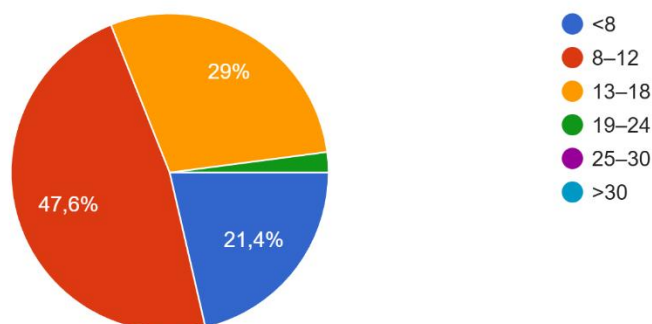
Šie dati precīzi apstiprina starptautisko literatūru, tostarp Project STAR pētījumu un Blatchford kolēģu secinājumus, ka mazās klases uzlabo uzmanību, palielina mācību laiku un samazina uzvedības traucējumus. OECD TALIS rezultāti norāda, ka mazākās klasēs skolotāji mazāk laika pavada disciplīnai un vairāk - faktiskai mācīšanai. Tādējādi Latvijas privāto skolu vecāku pieredze atbilst starptautiskajiem pierādījumiem un apstiprina, ka IZM anotācijas apgalvojums, ka klases lielums “nav nozīmīgs faktors”, nav balstīts pētniecībā.

2. Vecāki optimālo klases lielumu definē būtiski mazāku nekā likumprojekts

Aptaujas dati skaidri parāda, ka Latvijas privāto skolu vecāki uzskata - bērna vajadzībām piemērotākais klases lielums ir 8–12 skolēni (69 respondenti), vai mazāk par 8 skolēniem (31 respondents). Tikai 3 vecāki norādīja optimālu klasi ar 19–24 skolēniem.

Kāds skolēnu skaits klasē Jūsu bērnam būtu visatbilstošākais?

145 atbildes

Tātad 69% no atbildējušajiem uzskata, ka bērna vajadzībām piemērotāka ir klase ar mazāk nekā 13 skolēniem. Tas ir krasā pretrunā ar likumprojekta ieceri noteikt vienotu minimālo skolēnu skaitu, kas faktiski palielinātu klases daudz augstākas par to, ko vecāki atzīst par piemērotu. Šis secinājums

papildina konstatēto faktu, ka privātās skolas Latvijā veido tikai 2–3% no sektora. Tik mazam un specializētam izglītības segmentam nav sistēmiskas ietekmes uz valsts skolu tīklu, tādēļ universāla prasība par minimālo skolēnu skaitu būtu nesamērīga un neatbilstoša faktiskajai praksei.

3. Mazākas klases nodrošina individuālu pieeju

Individuālā pieeja ir viens no būtiskākajiem izglītības kvalitātes rādītājiem, un aptaujas dati parāda skaidru, statistiski nozīmīgu saikni starp klases lielumu un individuālās pieejas līmeni. Analīzē tika korelēti divi mainīgie: aptuvenais skolēnu skaits klasē un vecāku novērtējums par pedagoga individuālo pieeju. Rezultāts ir statistiski ļoti nozīmīgs: korelācija: $r = 0,336$, statistiskā nozīmība: $p < 0,00004$ ($n = 145$). Tas nozīmē: jo mazāka klase, jo biežāk vecāki novēro individualizētu skolotāja darbu ar bērnu. Šo sakarību vizuāli ataino zemāk iekļautā korelāciju matrica, kurā redzamas savstarpējās attiecības starp klases lielumu, individuālo pieeju, emocionālo labsajūtu, mācīšanās atbalstu un optimālo klases lielumu.

Korelāciju matricas interpretācija

Matrica parāda iekšēji konsekventu attiecību sistēmu:

- mazāka klase ir cieši saistīta ar lielāku individuālo pieeju,
- lielāka individuālā pieeja savukārt ir cieši saistīta ar labāku bērna emocionālo labsajūtu,
- mazākas klases korelē ar augstāku emocionālo stabilitāti,
- vecāki, kuri novēro mazās klases pozitīvo ietekmi, par optimālu izvēlas arī mazas klases.

Šī struktūra precīzi atbilst iekļaujošās izglītības starptautiskajiem principiem. Campbell Collaboration sistemātiskās analīzes un Opatrný et al. pētījums (2023) uzsver, ka individualizācija praktiski nav īstenojama pārāk lielās klasēs. Latvijas dati šos secinājumus empīriski apstiprina. Nav identificēta neviena negatīva vai problemātiska sakarība, kas atbalstītu IZM anotācijā minēto pieņēmumu par mazās klases “riskiem”. Gluži pretēji - visas sakarības ir pozitīvas un konsekventas.

4. Bērna emocionālā labsajūta mazās klasēs

Aptaujas dati parāda, ka mazās klases būtiski uzlabo bērnu emocionālo labsajūtu. Šī sakarība parādās divos līmeņos: pirmkārt, vecāki norāda, ka bērni mazākās grupās jūtas drošāk un mierīgāk; otrkārt, emocionālā labsajūta uzlabojas tiktāl, ciktāl skolotājs spēj veltīt bērnam individualizētu uzmanību. Statistiski tas izpaužas kā nozīmīgas sakarības:

- mazāka klase → labāka emocionālā labsajūta ($r = 0,18$; $p < 0,03$),
- vairāk individuālās pieejas → labāka emocionālā labsajūta ($r = 0,326$; $p < 0,00007$).

Šīs attiecības atbilst pētījumiem par mācību vides nozīmi attīstības un uzmanības procesiem un atspoguļo tos pašus principus, kas detalizēti izklāstīti iepriekš.

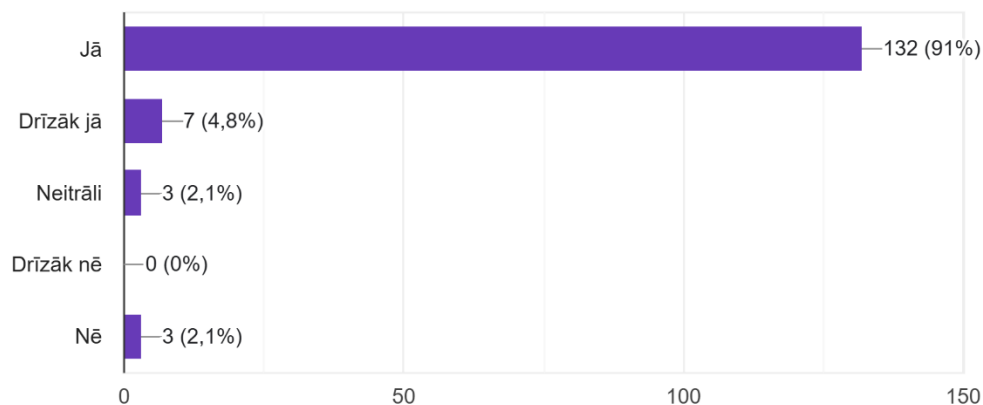
5. Uzvedības grūtību konteksts

Lai gan daļa vecāku norāda uz uzvedības grūtībām, kvalitatīvās atbildes un papildanalīze parāda: šīs grūtības visbiežāk ir saistītas ar pārāk lielām, nevis pārāk mazām klasēm. Šis rezultāts ir pilnā saskaņā ar iepriekš norādītiem un analizētiem pētījumu un pārskatu secinājumiem. Tādējādi empīriskie dati neapstiprina IZM anotācijā ietverto apgalvojumu par “mazo klašu uzvedības riskiem”.

6. Vecāki ļoti pārliecinoši atbalsta privāto skolu autonomiju

95,9% aptaujāto atbalsta, ka privātajām skolām saglabājas tiesības pašām noteikt skolēnu skaitu klasē. Tas ir izteikts sabiedriskais mandāts, ko likumdevējam ir jāņem vērā samērīguma izvērtējumā. Šis rezultāts papildina iepriekš teikto par privāto sektoru kā mazu un specializētu izglītības daļu, kurai ir nepieciešama elastība, nevis universāli kvantitatīvi ierobežojumi.

Vai Jūs atbalstāt ideju, ka privātajām skolām jābūt tiesībām pašām noteikt skolēnu skaitu klasēs?
145 atbildes

7. Kopējie secinājumi

Aptaujas dati ir konsekventi ar starptautisko pētniecību un apstiprina:

- mazās klases uzlabo mācību procesu,
- mazās klases uzlabo emocionālo vidi,
- mazās klases nodrošina individualizāciju un atbalstu,
- mazās klases atbilst iekļaujošās izglītības mērķiem,
- nav empīriskā pamata uzskatīt, ka mazās klases rada riskus,
- vienotais klases lielums būtu pretrunā bērnu faktiskajām vajadzībām,
- vienotais standarts privātajām skolām būtu nesamērīgs un nepamatots.

Aptauja nav tikai vecāku viedoklis - tā ir empīriskā liecība, kas papildina iepriekš izklāstītos pierādījumus un apliecina, ka privātajās skolās klases lielums nav organizatorisks jautājums, bet strukturāls kvalitātes faktors bērna attīstībai.